

Отже, жіночі весільні головні убори Буковинського краю характеризуються особливим розмаїттям. Вони підкреслюють локальні особливості весільного обряду взагалі і традиційного костюма зокрема того чи іншого регіону і, здебільшого, у чистому вигляді не повторюються.

¹ Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. Книга 2. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – С. 97.

² Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. Книга 2. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – С. 105.

³ Борисенко В.К. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К.: Унісерв, 2000. – С. 112.

⁴ Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг. – Чернівці-Саскатун, 1994. – 260 с.

⁵ Кожолянко Г. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т. 1. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 424 с.

⁶ Косміна Т.В., Васіна З.О. Українське весільне вбрання. Етнографічні реконструкції. – Київ, 1989.

⁷ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наук. думка, 1988; Борисенко В.К. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К.: Унісерв, 2000. – 191 с.

⁸ Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К., 1974. – 159 с.

⁹ Сушко В. Головний убір як символ шлюбу в українській традиційній культурі // Весільна обрядовість у часі і просторі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання» – Одеса, 2010. – С. 384.

¹⁰ Kaindl R.F. Die Hochzeitsfeier bei den Ruthenen in Berhometh am Pruth (Bukowina) // Globus. – № 85 – Wien, 1904. – P. 282.

¹¹ Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету. 1989 – 2012 рр. – 1984. – Т. 2. – С. 20

¹² Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг – Чернівці-Саскатун, 1994. – С. 144.

¹³ Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг – Чернівці-Саскатун, 1994. – С. 145.

¹⁴ Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету. 1989 – 2012 рр. – 1985. – Т.1. – С. 14.

¹⁵ Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг. – Чернівці-Саскатун, 1994. – С. 145.

¹⁶ Кожолянко Г. Етнографія Буковини – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т. 1 – С. 279.

¹⁷ Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг – Чернівці-Саскатун, 1994. – С. 148.

¹⁸ Кожолянко Е.В. Обряд замены женского головного убора в буковинской традиционной свадебной обрядности // Праздники и обряды как феномен этнической культуры : Материалы Десятых Санкт-Петербургских этнографических чтений, Санкт-Петербург: ИПЦ СПГУТД, 2011. – С. 203-207.

¹⁹ Наулко В.И. Развитие межэтнических связей на Украине. – К., 1975. – С. 264.

²⁰ Кожолянко Я. Буковинський традиційний одяг. Чернівці-Саскатун, 1994. – С. 148.

²¹ Кожолянко О., Паук О. Використання монет у весільній обрядовості Буковини // Матеріали II Міжнародного наукового семінару «Кайдлівські читання», 28-29 травня 2005 р. – Чернівці: Прут, 2005. – С. 242.

²² Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету. 1989 – 2012 рр. – 1998. – Т. I. – С. 7.

²³ Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету. 1989 – 2012 рр. – 1999. – Т.6. – С. 3.

²⁴ Кожолянко О. Особливості передвесільного періоду сімейної обрядовості гуцулів Буковини // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Вип. 5. – Чернівці: Прут, 2003. – С. 205.

²⁵ Кожолянко О. Барвінковий обряд Прутсько-Дністровського межиріччя Буковини як елемент передшлюбного дійства традиційного весільного обряду // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Т. 1 (17). – Чернівці: Прут, 2004. – С. 190.

УДК 392.11(=161.2)(477.85)

Георгій Кожолянко
(Чернівці)

ТРАДИЦІЙНІ ЗВИЧАЇ ТА ВІРУВАННЯ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ У ПЕРЕДРОДОВИЙ ПЕРІОД РОДИЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

У статті досліджено сімейну звичаєвість та обрядовість українців Буковини (передродового періоду родильної обрядовості). Вивчено певні норми поведінки, які повинна дотримуватись жінка під час вагітності та поведінку родичів, знайомих по відношенню до майбутньої матері.

Ключові слова: вагітність, роди, жінка, традиція, сім'я, повір'я, поведінка, обрядовість.

Г.Кожолянко

Традиционные обычаи и верования украинцев Буковины в передродовой период родильной обрядности

В статье исследовано семейные обычаи и обряды украинцев Буковины (передродового периода родильной обрядности), Изучено определенные нормы поведения, которые должна была придерживаться женщина во время беременности и поведение родственников, знакомых по отношению к будущей матери.

Ключевые слова: беременность, роды, женщина, традиция, семья, поверья, поведение, обрядность.

G.Kozholianko

Traditional Customs and Beliefs of Bukovinian Ukrainians During Prenatal Period of Maternity Ritualism

The article deals with the family ritualism and ceremony of Bukovinian Ukrainians (prenatal period of Maternity ritualism). The author studied certain rules of a woman ethic during pregnancy and behavior of relatives and friends towards the expectant mother.

Keywords: pregnancy, women, tradition, family, beliefs, behavior, ritual.

В українців здавна виробились норми поведінки, які передаються з покоління в покоління і стали традиційними. Найперше це стосується ставлення до наявності у сім'ї дітей. Від давніх часів вважалось великим даром природи і богів – продовжити і повторити себе у дітях. Про щастя материнства й батьківства йдеться у цілому ряді українських народних прислів'їв та приказок, де діти порівнюються з зірочками («Малі діточки, що ясні зірочки: і світять, і радують в темну ніченьку»)¹, з квітами («Діти, як рожеві квіти»)².

За давньою традицією вважалось, що кожна сім'я повинна мати дітей («А як не росте й одна дитина, то на старості трудна година» (Буковинська Кіцманщина)³. Не випадково у весільних піснях та новорічних щедрівках часто висловлюється побажання господарям «мати дітей повну хату»⁴. «Скільки в лісі пеньків, щоб у тебе було стільки синків!» «Скільки в стелі дощок, щоб у тебе було стільки дочок!»⁵.

Схильне ставлення до багатодітності простежується по всій території Буковини. В українців схильне ставлення до багатодітності висловлено у ряді українських народних казках, прислів'їв і приказок: «Як грибочки, ростуть, діточки!», «Сім синів годую, всім щастя готую», «У кого діточок сім, то й щастя всім», «Багатодітні батьки рід людський тримають»⁶. В українців бездітна родина традиційно вважалася нещасливою. За українським прислів'ям «Хата з дітьми базар, а без них цвинтар»⁷. Тому жінка, яка готувалася стати матір'ю (вагітна, важка, груба та ін.) користувалася повагою в родині та в односельчан, до неї відносилися з особливою теплотою та сердечністю. В українців Буковини бездітність розглядалася як нещастя: «Як не росте й одна дитина, то на старості трудна година»⁸. Не випадково в народних казках бездітне подружжя прагне завдяки чарівній силі мати дитину, і це є найбільшою втіхою та розрадою («Солом'яний бичок», «Кривенька качечка», «Телесик», «Сніжниця»⁹. Але у реальному житті все відбувалося значно складніше й суворіше. Неписьменні й малописьменні люди бездітність приписували переважно «карі божій» і вважали це найбільшим нещастям. Взагалі неплідність у на-

родній уяві виступає як щось неприродне, якась прикра аномалія. Навіть розлучення чоловіка з дружиною, яка не хоче чи не може народити дітей, не вважається тяжким гріхом¹⁰. Люди прагнули довідатися, хто із подружжя неплідний, шукали способи мати дітей. Однак через відсутність наукових знань ці способи були переважно хибними. Поширювалися легенди про існування «плотворних криниць»¹¹. Щоб якось позбавитися бездітності, жінки відвідували монастирі, вдавалися до численних молитов перед іконами, на яких намальовані святі з дітьми на руках та Матері Божої¹². Крім того, зверталися по допомогу до різних «бабок» і знахарок, які знали навіть спеціальні «заговори» та рецепти з різних трав для лікування жіночої безплідності, якими широко користувалися буковинки¹³.

Етнографічні матеріали свідчать, що українці Буковини велику увагу приділяли традиційним звичаям і обрядам, що стосувалися народження дитини. Згідно з народними віруваннями, дотримання і виконання відповідних звичаєвих настанов і обрядів є необхідною передумовою успішного народження, здоров'я і благополуччя матері, дитини та щасливої їх долі.

Цей комплекс обрядовості поділяють в етнології на чотири групи: дородові звичаї і обряди; власне родильні; післяродові обрядові дії, що знаменують «приєднання» дитини до сім'ї, роду, громади¹⁴.

З метою нормального протікання вагітності і родів, наділення майбутньої дитини здоров'ям, добрим характером та іншими позитивними якостями вагітна жінка на Буковині (і у румунів, і в українців), що характерно і для України в цілому, була зобов'язана додержуватися певних норм поведінки, знати неписане зібрання прикмет, обмежень, заборон¹⁵.

У передгір'ї Буковини під час вагітності жінка повинна була остерігатися – «варуватися» від ляку вогню, звірів та інших несподіванок. «Бо як схопитися за обличчя, там і залишиться знак у майбутньої дитини»¹⁶. У селі Глибочок-Снячівській вагітна жінка у великі свята та у недільні дні не повинна була користуватися ріжучими предметами, оскільки недотримання цього звичаю могло призвести до народження дитини з уродженими дефектами (вуха, носа, губи та ін.). Також вона не повинна виливати воду через поріг, бо буде мати дуже важкі пологи¹⁷.

Зокрема, вагітна не повинна була брехати, красти, грубіянити оточуючим, занадто сердитися, бо всі ці якості вона могла передати своїй дитині¹⁸. З крадіжкою, наприклад, пов'язували появу на тілі малюка плям, які нагадували за формою вкрадений предмет. Вважали також, що дитина народиться з родимою плямою на чолі, якщо

жінка в дородовий період буде кидати собі щось за потилицю¹⁹.

Особливу небезпеку для вагітної представляв переляк. Вважали, що якщо жінка, злякавшись вогню, пожежі або, наприклад, випадково появи миші, торкнеться себе рукою, то в дитини на тому ж місці утвориться темна пляма («пата», «знак») у вигляді даного предмета (село Великий Кучурів Сторожинецького району)²⁰.

Не можна було що-небудь жувати або гризти на ходу, тому що в дитини не буде закриватися рот, вона буде крикливою²¹. Для українців Буковини характерна уява, що така дитина буде постійно голодною і завжди проситиме їсти. В той же час відмічали, що якщо вагітній постійно хочеться солодкого або соленого, то й дитина буде це любити²².

Широко була відома в українців Буковини заборона бити ногою свиню, кішку або собаку. Вважали, що в такому випадку щетина, шерсть тварини буде мучити, виводити з себе дитину або ж вона буде волосатою.

Вагітній не можна було в святкові дні, особливо в період від Різдва до Нового року, мотати прядиво, нитки або в'язати, щоб дитина при народженні не виявилася обвитою пуповиною, через що вона довго буде здаватися неживою²³. В свята заборонялося також шити, щоб не зашити дитині очі і рот²⁴, мазати глиною стіни і підлогу будинку, щоб при родах жінка не стекла кров'ю і дитина не померла. Така заборона характерна для сіл Стрілецький Кут, Ревне на Кіцмандщині та Михальча, Кам'яна, Снячів на Сторожинеччині²⁵.

За традицією вагітній жінці не дозволялося бути вінчальною маткою, кумою при хрещенні, оскільки уявлялось, що її стан як «нечистої» жінки може передатися на молодих або на хрещених дітей²⁶. Ця заборона в українців Буковини (зокрема, в українських селах Рідківці, Топорівці Новоселицького району) пов'язана з думкою про те, що якщо вагітна при хрещенні тримає чужу дитину над животом – помре її дитина, а якщо під животом – помре дитина яку хрестять²⁷. Заборонено вагітній відвідувати цвинтар та похорон, щоб майбутня дитина не набралася мертвецького вигляду²⁸.

На Буковинській Гуцульщині в кінці XIX ст. існували повір'я: коли жінка вперше відчула, що вона завагітніла, а в цей час на неї глянула якась людина, то дитина буде подібною до цієї людини; вагітній жінці не можна було дивитися на те, як ловлять рибу, бо дитина буде мати неспокійний характер; якщо майбутня мати вкраде що-небудь (квіти, фрукти, вовну та ін.), то дитина буде мати висипання на обличчі або на грудях, а коли надкусить вкрадене яблуко, то дитина буде злодієм; якщо під час спостереження пожежі жінка доторкнеться до якоїсь частини свого тіла рукою, то на тій частині тіла дитина буде мати вроджену чер-

вону пляму («ружу»). Тут очевидні пережитки гемопатичної магії, в основі якої лежить закон подібності, що власне, було притаманним багатьом народам світу²⁹.

Якщо дитина народилася швидше ніж через 9 місяців, то це означало, що жінка зраджувала своєму чоловікові; якщо жінка під час вагітності спостерігала за бриканням кобили, то її вагітність може продовжуватися до дванадцяти місяців³⁰.

Вважалося, що коли дорогу перейде вагітна жінка, то це погана ознака, а якщо вагітна незаміжня дівка, то можна чекати великого нещастя³¹. На Буковині заборонялося ходити вагітним жінкам через посіви, бо не вродиться врожай. Якщо вагітна жінка присутня на весіллі, то її ніколи не садити за один стіл з молодими, навіть з родичами, бо дитина в утробі може забрати долю молодих³².

Природний страх людини за здоров'я щойно народженої дитини породжував багато забобонів, забобон, які частково збереглися і дотепер. Зокрема, й у наш час, українці дотримуються звичаю не заготовляти до народження дитини пелюшок, сорочок, бо це начебто зашкодить пологам і немовляті³³. Вагітній заборонялося бити себе рукою по роті, бо вважалося що дитина буде німою³⁴. Вагітна жінка в останні місяці та тижні перед пологами повинна рухатися помірно, не квапитись, не братися за важку роботу, не носити тягарів, не приймати гарячої купелі, не їсти гострих приправ, не вживати алкогольних напоїв, не пити настоїв та відварів материнки, шавлії, полину гіркокого тощо³⁵. Такі поради-вимоги закарбовує в матрицях спадкоємної історичної пам'яті звичаєве право. Гострі приправи та перелічені рослини, які сприяють значному припливу крові до тазових органів можуть негативно вплинути на перебіг вагітності: кровотечі, відшарування плаценти, непередбачене відродження навколоплідних вод тощо³⁶.

Традиційно буковинці вважали, що плід розвивається у жінки не в матці, а в дитятнику з двома відділеннями: одне для хлопчиків, а інше – для дівчаток. Якщо рухалася дитина в правому боці, то була ознака хлопчика, а якщо в лівому – то дівчинки³⁷. Відносно передбачення статі дитини в румунських селах Герцаївського району говорили: «Біль в попереку перед родами свідчив, що буде хлопчик, а біль іншого характеру – що дівчинка». Але як зазначають самі старожили села, це твердження часто було хибним³⁸. Статева ідентифікація відбувалася також придивляючись до обличчя вагітної жінки – «якщо обличчя чисте – буде хлопець, а якщо в плямах – дівчина»³⁹.

У зв'язку профілактики дитячих захворювань, вагітній жінці строго заборонялось: класти в пазуху клубок ниток, коли вона вишивала, щоб дитина не мала болячок; після заходу сонця пити джерельну воду – «щоб дитя не заходило у плачу»; сі-

дати на межу або йти через калюжу, бо дитина захворіє на астму⁴⁰; вилити воду і помий через поріг та викидати сміття – щоб дитина не блювала; лізти в піч – щоб дитина не була вдушлива⁴¹; пришивати на собі – «бо дитина вродиться з пришитим якимось членом тіла»; дивитися в дзеркало – «буде дитина сизоока, глуха і довго не буде говорити»; затикати рота або носа і спльовувати, коли переходить попри падалі або взагалі, коли почує неприємний запах – «бо буде чути з уст»; чесати волосся в п'ятницю і мити голову в середу, щоб не був тяжкий порід і щоб не обсіли воші⁴²; «перелізати попід упавши дерево в лісі, щоб дитя не було горбатим»⁴³; вагітна не повинна пенати ногами курку, бо в дитині в подальшому можуть з'явитися бородавки⁴⁴; заборонено дивитися на місяць – буде дитина сновидою⁴⁵. Психічний стан вагітної впливає на стан дитини. Плоду можуть зашкодити та навіть вбити надзвичайний гнів, страх, неспокій. Вважають буковинці, що психічний стан жінки передається дитині – «під час вагітності не можна лягтися, бо дитина буде сварливою»⁴⁶.

Під час вагітності жінці виявляли певні ознаки уваги у вигляді співчуття, чуйності. Але так продовжувалося лише декілька днів після того, як громаді стало відомо про вагітність. У подальшому жінка змушена була на рівні з усіма працювати, виконувати найрізноманітнішу роботу по господарству, лише фізичні навантаження при цьому дещо зменшувалися⁴⁷. Насамперед, вагітним не можна було працювати в певні святкові дні, які, вважалося, мають вплив на життя вагітної та майбутньої дитини. Це 22 грудня – день зачаття праведної Ганни, 7 квітня – Благовіщення Пресвятої Богородиці⁴⁸, 8 квітня – собор Архангела Михайла⁴⁹.

Особливо побоювалась вагітна різних наврочень («пороблень») ⁵⁰, саме тому під час вагітності жінка повинна була постійно носити обручку, бо вважалося що саме обручка на випадок поганого ока або поганого слова слугувало оберегом від злих сил⁵¹. Щоб оберегти себе від наврочення буковинки рекомендували вагітним жінкам носити при собі часник, який виступає як оберег у багатьох слов'янських та романських народів⁵².

Бували випадки, коли під час сезонних робіт, догляду за посівами або жнив жінка розроджувалася прямо на полі. Мабуть звідси і походить вислів «Дитину у капусті (гречці, житі) знайшли»⁵³. Якщо вагітна жінка почувалася недобре або захворювала під час вагітності, то їй клали на живіт сокиру для зняття температури, напували настоєм звіробою, м'яти, рум'янку⁵⁴.

Зустрічались випадки штучного переривання вагітності, коли поява дитини на світ була небажаною (дошлюбна вагітність дівчини, велика кількість дітей у сім'ї та ін.). У великих селах були бабки, які займалися штучним перериванням ва-

гітності (давали пити вагітній різних настоїв отруйних рослин, коріння або оперативно видаляли зародок дитини – «вишкребували плід»). Такі дії були поза законом, оскільки дуже часто вагітна жінка після спроби бабки перервати вагітність помирала від зараження крові, безперервних кровотеч і т. ін.⁵⁵. Але дуже часто жінки намагалися позбутися небажаної вагітності самостійно. Зокрема, за свідченнями відомого українського етнографа та дослідниці з питань народної медицини українців Зоряни Болтарович, «на Буковині відвар рослини беладони вживали внутрішньо, як абортивний засіб»⁵⁶. Зенон Кузеля в своїй роботі «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу», які були опубліковані в «Матеріалах до українсько-руської етнології», наводить різні приклади та рецепти «зігнане плоду». Зокрема, жінки, щоб позбутися небажаної вагітності, вживають «відвар барвінкового цвіту, чупрун-зілля, відвар з гречаної полови, відвар з півонії, шафрану, ріжків, чорнобиллю, порох, мішанину солі камінної, сіркового квасу, галуни, експелеру і спиритусу. Зганяють також плід в механічний спосіб двигаючи тягарі, перехилиючись «в кадуб», перегинаючись через діжу. Також беруть теплі купелі з гірчицею або носять вузькі сорочки»⁵⁷.

Буковинський етнолог початку ХХ ст. Дмитрій Дан, який досліджував буковинських українців, у своїй праці «Русини Буковини» писав, що дівчата та жінки, які хотіли позбутися небажаної вагітності сідали в проточну воду, незважаючи на пору року, і сиділи в ній по декілька годин до «зігнане плоду»⁵⁸. Але до цього звертались у випадку крайньої необхідності і робили штучне переривання вагітності у великій таємниці, бо у багатьох народів Європи, ця справа вважалась найтяжчим гріхом⁵⁹.

Народні традиції передродового періоду родильної обрядовості і звичаєвості українців Буковини формувались на протязі тисячоліть і збереглись у основних рисах до нашого часу.

1. Міщенко Н., Міщенко М. Слово батьків з уст віків. – К.: Богдана, 1998. – С. 318.

2. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство. – К.: Т-во «Знання України», 1991. – С. 7.

3. Fochi A. Paralele folclorice coordonatele culturii carpatice. – București: Minerva, 1984. – P. 158.

4. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство. – К., 1991. – С. 7.

5. Українські народні пісні: Родинно-побутова лірика. – Ч. 2. – К., 1992. – С. 143.

6. Мудрість народна. Українські прислів'я та приказки. – К.: Держлітвидання УРСР, 1961. – С. 83.

7. Украинцы. – К., 2000. – С. 83.

8. Стельмахович М.І. Народопедагогічні погляди на дитину // Народна творчість і етнографія. – 1989. – № 5. – С. 20.

9. Дивна сопілка. Українські народні казки. – К., 1972. – С. 65.
10. Исследование народной жизни Александры Ефименко. Выпуск первый: Обычное право. – Москва: Издание В.И. Касперова «Русская типография», 1884. – С. 1.
11. Литвинова П. Криниця-богиня плодотворія // Киевская старина. – 1884. – Кн. IV.
12. Іванків Є. Україна під могутнім покровом своєї небесної захисниці. (Про осінній цикл Богородичних свят в Україні) // Народна творчість і етнографія. – 1998. – № 5-6. – С. 88.
13. Товстуха Є.С. Українська народна медицина. 1000 унікальних авторських рецептів. – К.: Рось, 1994. – С. 167-169.
14. Етнографія України: Навчальний посібник / За ред. С.А. Макарчика. – Львів: Світ, 1994. – С. 348.
15. Кухарьонук Т.І, Росінська З.П. Родильна обрядовість на Поліссі // Народна творчість і етнографія. – 1985. – № 6. – С. 45.
16. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (зберігаються у етнографічному музеї факультету історії, політології та міжнародних відносин) (МЕЕ ЧНУ), – 1999. – Т. 12. – С. 3.
17. Сандуляк І. Сімейно-побутові вірування передгір'я Буковини // Буковинський історико-етнографічний вісник. Матеріали IV історико-красознавчої конференції молодих дослідників «Буковина – мій рідний край» (травень 2000 р.). – Чернівці: Місто, 2000. – С. 48.
18. Nandriș I. Satul nostru. Mahala din Bucovina. – Sibin: Tribuna, 2001. – P. 90.
19. Украинцы. – С. 308.
20. Науковий архів Чернівецького музею народної архітектури та побуту (далі НА ЧМНАП). – НФ 01-03-95 а. Звіти про етнографічні наукові розвідки.
21. Горян Г. Родина обрядовість на Україні // Українська мова та література. – Число 23-24, червень. – 2002. – С. 15.
22. // Herzogthum Bukowina in Wort und Bild. – Wien. – 1898. – S. 203.
23. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали зібрав Мр.; обробив Зенон Кузеля. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, комісія етнографічна. Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – том VIII. – С. 8.
24. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т. 2. – С. 47.
25. НА ЧМНАП. – НФ 01-03-95 а. – Арк. 2.
26. МЕЕ ЧНУ. – 2000. – Т. 1. – С. 6.
27. НА ЧМНАП. – НФ 01-03-95 а. – Арк. 5.
28. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини. – Том 2. – С. 47.
29. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К.: Унісер, 2000. – С. 101.
30. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – С. 6.
31. Чубинський П. Мудрість віків. Українське народознавство у творчій спадщині П. Чубинського. – Книга 2. – К.: Мистецтво, 1995. – С. 16.
32. Кобилянський С.Д., Пішак В.П., Дробніс Б.Я. Історія медицини Буковини. Цифри і факти. – Чернівці: Медакадемія, 1999. – С. 21.
33. Борисенко В. Народина // Наука і суспільство. – 1991. – № 1. – С. 30.
34. Андроник Л.М. Народные обычаи и поверья румынского населения предгорья Буковины, связанные с рождением ребёнка // Національні та етнонаціональні процеси в Україні: II Всеукраїнська наук.-практ. конф. молодих науковців. Матеріали. – Чернівці, 1997. – С. 153.
35. Гостюк А., Кожолянко О. Народна медицина у звичаях і обрядах українців // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, кафедра етнології, античної і середньовічної історії ЧНУ. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 2. – С. 217.
36. Енциклопедіе медикалэ популярэ / Ред. А. Тимущ. – Кишинэу: Ред. принч. А Енцикл. Сов. Молдове-нешть, 1984. – П. 140.
37. Кобилянський С.Д., Пішак В.П., Дробніс Б.Я. Історія медицини Буковини. Цифри і факти. – Чернівці: Медакадемія, 1999. – С. 21.
38. НА ЧМНАП. – НФ 01-03-95 а. – Арк. 6.
39. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу... – С. 3.
40. Аксенов А.П. Я – не колдун, я – знахарь. – Д.: Сталкер, 2002. – С. 471.
41. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу... – С. 8.
42. Там же. – С. 9.
43. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тижні і до рокових свят // Матеріали до українсько-руської етнології. Видання етнографічної комісії за ред. Хв. Вовка. НТШ у Львові, 1900. – Том III. – С. 37.
44. Аксенов А.П. Вказана праця. – С. 473.
45. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу... – С. 10.
46. Стельмахович М.І. Народопедагогічні погляди на дитину. – С. 20.
47. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини. – Т. 2. – С. 47.
48. Терлецький З. Таємниця українських чудотворчих ікон Матері-Берегині // Берегиня. – 2000. – № 1 (24). – С. 37.
49. Аксенов А.П. Вказана праця. – С. 471.
50. Nandriș I. Satul nostru Mahala din Bucovina. – Sibiu. – 2001 – P. 94.
51. НА ЧМНАП. – НФ 01-03-95 а. – Арк. 1.
52. Болтарович З.Є. Народна медицина українців. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 112.
53. МЕЕ ЧНУ. – 1992. – Т. 8. – С. 15.
54. Кожолянко Г.К. Вепзана праця. – Т. 1. – С. 50.
55. МЕЕ ЧНУ. – 1992. – Т. 8. – С. 4.
56. Болтарович З.Є. Вказана праця. – С. 100.
57. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу... – С. 12.
58. Dan Dimitrie. Rutenii din Bucovina. Schiță etnografică. – București, 1913. – P. 42.
59. Аксенов А.П. Вказана праця. – С. 471.